

4.2. Пріоритети інвестиційної політики держави в умовах загострення конкуренції

Українська держава і суспільство здійснюють європейський цивілізаційний транзит. Зрозуміло, що результативне переформатування економіки і соціуму таких масштабів, реальне зростання параметрів якості життя населення неможливі без врахування державою та бізнесом актуальних факторів зовнішньоекономічної кон'юнктури та інвестиційного середовища.

Якщо відбувається експлуатація природних багатств лише для збільшення приватних статків іноземних капіталістів, то це не розвиток, а грабіж.

(Генрі Форд, один з найбагатших американських інженерів і промисловців, якого вважають "батьком" автомобільної індустрії.

Вітчизняними вченими Я. В. Белінською, Я. А. Бережним, О. С. Власюком, В. П. Горбуліним, І. В. Усом, О. М. Шаровим констатоване різке погіршення інвестиційного клімату, зниження інвестиційно привабливості, відтік іноземних інвестицій, гальмування інноваційних процесів та їх деструктивний вплив на глобальну конкурентоспроможність і економічну безпеку національної економіки [225, с. 74-75].

Вплив зовнішньої та внутрішньої кон'юнктури на безпеку національних економік, є предметом досліджень зарубіжних дослідників Г. Дж. Александера, Дж. Бейлі, Л. Дж. Гітамна, М. Д. Джонка, П. Самуельсона, І. Фішера, Д. Хікса, У. Шарпа, К. Шайовської, в Україні – О. М. Алімова, О. І. Амоші, В. Д. Базилевича, І. А. Бланка, М. П. Бутко, О. Д. Василика, В. М. Гейця, Б. М. Данилишин, О. М. Іваницької, Д. А. Кармишева, М. Х. Корецького, М. І. Крупки, М. А. Латиніна, А. С. Лисецького, А. М. Мартиненка, І. Р. Михасюка, Ю. Є. Пащенко, А. А. Пересади, В. Л. Пілющенка, Л. М. Письмаченко, О. С. Поважного, С. Ф. Поважного, А. М. Федоришевої та інших [226, с.7].

Спираючись на попередні напрацювання вітчизняних та зарубіжних авторів варто було б висвітлити і дослідити такі невирішені питання, як узагальнення проявів обмежувальних факторів, систематизація впливу зовнішньої кон'юнктури на пріоритети та інвестиційну безпеку національного підприємництва.

Вирішення цих завдань дозволить здійснити дослідження впливу світового господарського розвитку на подолання економічної кризи та ефективних методів протидії деградації економіки країни і побудови інноваційно-інвестиційної моделі її розвитку.

У 2014-2015 рр. національна економіка скорочувалася внаслідок внутрішніх проблем, перш за все, нагромаджених у попередні роки дисбалансів та втрат ВВП від агресії РФ. Однак поряд з ними дедалі помітнішими стають впливи факторів та обставин зовнішньоекономічної

кон'юнктури, які вимагають адекватної державної інвестиційної та регуляторної політики.

Нинішній стан залучення інвестицій в Україну має виразний глобальний та регіональний контекст, який на думку представників світових фінансових організацій та експертного середовища потребує постійного і комплексного врахування антикризовим менеджментом держави [227].

Світовий досвід показує, що для стабільного економічного зростання країни річний обсяг інвестування за певний період часу повинен перебувати на рівні 19-25 % до ВВП, що є **пороговим значенням інвестиційної безпеки країни** [228, с.74].

Визначення індикатора інвестиційної безпеки здійснюється дотриманням норми інвестування відносно ВВП (GDP):

$$GDP \cdot 100 \geq 19-25\% \quad (4.1)$$

Де :

I_{ib} – рівень інвестиційної безпеки у відсотках;

I – загальний обсяг реальних інвестицій в економіку країни за період, який розглядається у грошовому вимірі.

CI – внутрішні капіталовкладення за даними Держстату України;

FDI- прямі іноземні інвестиції [226, с.7].

Значення індикатора інвестиційної безпеки в національній економіці знижується і вже впало нижче мінімальної порогової межі (у 2012 р. – 20,8 %, у 2013 р. – 18,4 % [225, с. 74], у 2014 р. – 13,0 % [229, с. 286]), що свідчить про недостатній рівень інвестицій для забезпечення економічного розвитку на засадах технологічної модернізації промислового виробництва.

Відбувається **відтік капіталу з економіки** країни, який вимиває ресурс для інвестування, доступний підприємствам та економіці в цілому, і **перетворився на один із головних факторів падіння капіталовкладень**. В 2014-2015 рр. відбулося зменшення загального значення залучених ПІІ в Україну на 14,8 млрд дол. США (з 58,2 млрд дол. США станом на 31.12.2013 р. до 43,4 млрд дол. США станом на 31.12.2015 р.) [230]. Країну залишає валюта, якої й без того мало, а на додаток для купівлі цієї валюти підприємства використовують акумульовану гривню, яка після обміну на певну валюту вилучається з економічного кругообігу і робить свій внесок у падіння економіки. Але якщо раніше Україна мала дефіцит торговельного балансу, витрачаючи золотовалютні резерви і зв'язуючи гривневу масу купівлею валюти під імпортні операції, то зараз дефіциту немає. Обсяг ПІІ у розрахунку на одного жителя в Україні, який впродовж 2010-2014 рр. коливався в діапазоні 900-1328 дол. США [230]), залишається найменшим серед країн Європи і СНД, зокрема в Чехії цей показник

перешагнув 7 тис. дол. США, Болгарії – 6 тис. дол. США, Казахстані – 3 тис. дол. США [231].

У 2014 р. українські банки зменшили залишки зовнішніх заборгованостей на 16,9 %, виплативши тіла боргу на 3,8 млрд дол. США. Не фінансові компанії погасили 17,5 % зовнішньої заборгованості, виплативши 13,4 млрд дол. США [232]. Якщо тренд збережеться, донори та інвестори можуть виймати ці масштабні кошти з української економіки ще принаймні 1-2 роки, що зберігає ризик для розвитку економіки.

Суттєвий і неоднозначний вплив справляє валютна нестабільність. Хвиля зростання вартості долара США, яка почалася в останньому кварталі 2015 р. становить суттєвий фактор цінової конкурентоспроможності продукції на глобальному ринку.

З одного боку, у 2014-2015 рр. гривня – національна валюта України, знецінилася щодо долара США майже втричі [232], що певним чином сприяє конкурентоспроможності українських товарів на зовнішніх ринках. З іншого боку, в цей період вартість долара США щодо кошика вільноконвертованих валют світу зросла на 25 %. Це призвело до знецінення відносно нього грошових одиниць багатьох країн, зокрема й основних торговельних партнерів України. У цей період динаміка курсів їхніх валют щодо долара була такою: євро втратив 20 % вартості, російський рубль – майже 49 %, польський злотий – 22 %, турецька ліра – 26 %, угорський форінт – 23 %, білоруський рубль – 45 %, казахський тенге – майже 45 %, китайський юань – понад 3 %, єгипетський фунт – 13 %, індійська рупія – 6 % [233].

Вищевказані курсові падіння суперечливо позначаються на вартісних показниках українського експорту. Наприклад, його обсяг до країн ЄС у жовтні 2015 р. становив 1,25 млрд дол. США і зменшився у порівнянні з відповідним періодом 2014 р. – 1,3 млрд дол. США [230]. Але, водночас, впав і курс євро до долара (з 1.36 до 1.12), що в свою чергу призвело до зростання обсягів українського експорту до ЄС, оціненого в євро, з 1,0 млрд в 2014 р. до 1,1 млрд в 2015 р. [230]. За такої ситуації коректний перехід у підрахунках на євро або фізичні обсяги дав би можливість зняти проблему так би мовити «віртуального обвалу» експорту, зберегти цінову конкурентоспроможність української продукції на зовнішніх ринках.

У дусі усталених підходів аналітиків до позиціонування на світовому ринку, Україна могла б розраховувати на інвестиційне стимулювання галузей, які виробляють сировинні матеріали на експорт. Йдеться в першу чергу про продукцію сільського господарства, а також про залізну руду, чорні метали тощо.

Однак глобальна тенденція до зниження цін на сировинні товари зберігає свій вплив. Зокрема, за даними МВФ у 2016 р. здешевлення зернових на експорт може становити 6 %, залізної руди 20 % [233], яке в умовах України, за визнанням Міністра фінансів України Н. Ярецько,

все важче компенсувати знеціненням національної валюти і загрожує фінансовому результату таких галузей як АПК, гірнично-металургічний комплекс і металургія [234].

Низькі ціни на сировинні товари у світі створюють значні проблеми для розвитку більшості економік, що розвиваються, у тому числі української. За таких умов ані глобальна торгівля, ані обсяги залучення інвестицій не зростатимуть. Розвивати сировинний бізнес, коли в усьому світі заморожуються проекти розробки нових родовищ та зупиняються нафтові свердловини, – небачена розкіш для інвесторів.

Український бізнес міг би очікувати на зростання інвестицій, якби глобальні економіки (чи принаймні економіки країн-сусідів) стрімко розвивалися, та зростали обсяги міжнародної торгівлі. Але на даному етапі глобальна торгівля досягла певної точки насичення. А коли ринки стагнуть чи скорочуються, зменшується можливість інвестицій у виробництва, орієнтовані на них.

Досягнення глобальною торгівлею точки насичення та прояви стагнації ринків зменшують зацікавленість ділових кіл інвестувати у нові, орієнтовані на експорт ризиковані виробництва.

У економіках розвинутих країн загострилася проблема працевлаштування. Теоретично можна було б сподіватися на інвестиції, якби в світі розвивалися нові галузі, а старі, неекологічні та трудомісткі занепадали б і мігрували в країни третього світу. Але оскільки безробіття у країнах євросони становить 11,0 %, у ЄС в цілому – 9,5% [235], то сьогодні перед ними стоїть питання, як працевлаштувати своє населення, а не куди перенести надлишок технологій.

Глобальна економіка на сьогодні перебуває в дуже несприятливій для залучення іноземних інвестицій фазі циклу. Завдяки технологічним нововведенням, які збільшують продуктивність праці, економіки розвиваються із мінімальною кількістю додатково зайнятих людей.

Зокрема у 2009-2014-й реальний ВВП Китаю зріс на 51 %, зайнятість – лише на 2 % [236]. У Німеччині приріст економіки становив 10 %, а зайнятості – лише 5% [236]. Технологічне переозброєння створює в потужних країнах надлишок робочої сили й нівелює необхідність інвестувати в країни, які розвиваються.

Низку критичних обмежень для залучення інвестицій в національну економіку генерують регіональні фактори.

Транснаціональні корпорації (ТНК), розміщують виробництва у одній із країн кожного регіону (наприклад, Східної Європи), з відповідним рівнем розвитку і значним внутрішнім ринком. Країни-сусіди мають вищий ступінь розвитку (Польща, Словаччина, Угорщина тощо), помітно більші обсяги внутрішнього ринку (Росія, Туреччина тощо). Усі виробництва традиційних галузей, які могли бути розміщеними в регіоні транс-

ціональними корпораціями, уже працюють, виробляють продукцію і задовольняють потреби країн регіону, в тому числі України. Переміщувати нові в умовах недостатньо розвинутого внутрішнього ринку та задоволеності його потреб існуючими виробництвами недоцільно. У цьому контексті конкуренція за інвестиції та підприємства ТНК з боку країн регіону Центральної та Південно-Східної Європи робить перспективи віднайдення іноземних інвестицій в регіональному середовищі примарними.

Стратегічне партнерство Сполучених Штатів Америки, країн G-7 та Європейського Союзу з Україною, як фактор зовнішньої кон'юнктури, несе в собі високий потенціал інтеграції у світогосподарські процеси, підвищення конкурентоздатності національної економіки. Імплементация угоди про асоціацію та всеосяжну і поглиблену зону вільної торгівлі між Україною і ЄС за визначенням покликана прискорити структурну перебудову національної економіки [237, с.118]. За доленосні для економіки України можливості Каха Бенукідзе та Томаш Фіала визначили дію таких двох першорядних факторів Угоди, як відкриття одного з найбільших світових ринків та здійснення масштабної програми структурних реформ усіх сфер економіки та соціуму на базі compliance cost та імпорту інституцій [238, с. 215].

Їх використання, як продуктивного фактору нарощування конкурентоспроможності, потребує інтенсифікації взаємодії і притирання управлінських і регуляторних механізмів національної держави (Україна) та наднаціональної організації (ЄС).

З української сторони необхідне врахування того, що в інституціях ЄС відбувається переосмислення наслідків «грецької» та «мігрантської» криз, а Brexit-референдум 2016 р. в Великобританії загострив вибір між векторами: «поглиблення чи розширення?». За цих умов Захід ще не обрав детальних обрисів та етапів включення України, її держави та економіки у свій формат.

Україна перебуває на самих початках формування реальної проєвропейської держави. Старі інституції держави і суспільства вже не здатні працювати ефективно, нові ще не сформовані. Існує різниця у філософії менеджменту сторін. ЄС вимагає більше дій, розвитку, активної трансформації, а представники України – більше грошей.

За розрахунками Національної Ради реформ на початок квітня 2015 р. українська сторона виконала 3 % зобов'язань, узятих на себе в рамках Угоди про асоціацію, а ще 16 % в процесі виконання [239].

Відсутність ефективних механізмів освоєння міжнародних коштів, зокрема на інфраструктурні проєкти, імітаційний характер державно-приватного партнерства і неререформованість багатьох сфер, зокрема системи автодорожнього будівництва, стримує міжнародних партнерів у

переході до реалізації масштабного «плану Маршалла» для України. Проте, зокрема, свідчить те, що із 40 млрд дол. США зовнішнього фінансування, передбачених донорами на 2015-2018 рр., понад третину становить економія від списання, скасування та реструктуризації.

Нетехнологічність менеджменту, корупція, відсутність гарантій повернення до владних інституцій представників «ancient regime» тільки підвищують обережність стратегічних партнерів і прагнення до крокового руху [240].

Спрямовані на підтримку макроекономічної рівноваги економічної системи та структурні секторальні реформи програми фінансової підтримки здійснювані США, Японією, країнами ЄС, G-7 та G-20 є фундаментальним підґрунтям для підтримки інвестиційної привабливості держави і економіки [237, с.118].

Аналіз впливів зовнішньої кон'юнктури неможливий без розуміння того, як виглядають актуальні обриси інноваційно-інвестиційного середовища України у світлі об'єктивних якісних індикаторів.

За даними міжнародних співставлень МВФ на основі обсягу ВВП за ПКС на особу продовжує зростати розрив між Україною та провідними розвиненими країнами (від 3,5 до 7 разів), відставання у розвитку економіки із постсоціалістичними країнами Центральної Європи (від 2 до 3 разів) [241].

Місце економіки України у міжнародних глобальних економічних рейтингах поступається не тільки розвинутим країнам, а й багатьом країнам СНД та постсоціалістичним країнам [242], а за такими критеріями економічної свободи, як свобода права власності, інвестиційна свобода, українська економіка є одним з найбільших аутсайдерів [243].

З огляду на відсутність якісних перетворень у регуляторному полі та прояви податкового тиску національний індекс інвестиційної привабливості, що розраховується Європейською бізнес-асоціацією України та дослідницькою компанією In.Mind, не покращується. Переважна більшість інвесторів не задоволена актуальним станом інвестиційного клімату [244].

Нижче мінімальних порогових значень перебувають рівень витрат на науково технічні-розробки, індекси інвестиційної та інноваційної безпеки, а показники інноваційної активності підприємств промисловості у 2 рази нижчі, ніж у постсоціалістичних країнах Східної Європи та в 3,5 – 5 разів менші ніж у найбільш інноваційно активних країнах ЄС. Країна з 39-ти мільйонним населенням, ВВП обсягом 70–80 млрд дол. США, держбюджетом в 15–16 млрд дол. США, державними видатками на всю наукову сферу близько 100 млн дол. США за рік та 5 % – ною часткою високих технологій у промисловому експорті не може конкурувати зі значно розвинутішими й потужнішими економіками в наукомістких та престижних високотехнологічних секторах [225, с.75-76].

Усі вищенаведені «параметри відставання» є підсумком та наслідком попереднього нагромадження дисбалансів соціально-економічного розвитку та свідчать про невдачу і неефективну діяльність держави та ділових кіл по забезпеченню економічної та інвестиційної безпеки країни.

Разом з тим, існують й контртенденції. У економіці та зовнішньоекономічній діяльності продовжує проявлятися роль нових пріоритетних галузей як експортерів та об'єктів інвестування. Рельєфне зростання демонструють ІТ-сектор, економічні та технологічні заходи по скороченню споживання енергоносіїв, посилення компенсуючої ролі АЕС та ГАЕС у виробництві електроенергії. У сенсі нашого дослідження важливим є розвиток АПК. Якщо у 2007 р., перед світовою економічною кризою, частка сільського господарства у ВВП України становила лише 6,6 %, а обробної промисловості – 19,9 %, то у 2015 р. відповідно 13,3 % та 11,4 % [245].

Як буде показано нижче, обсяг створеної в АПК валової доданої вартості мінімум удвічі перевищує її обсяг у решті галузей обробної промисловості і є значно більшим, ніж виробництво в них та добувному секторі разом узятих. Відбувалася зміна питомої ваги основних галузей української економіки в експорті. Якщо у 2008-2015 рр. вивезення продовольчих товарів з України зросло у 1,8 рази – з 7,36 млрд євро (або 16,2 % загального обсягу) до 13,24 млрд євро (або 38,5 %), то поставки продукції чорної металургії за той самий час зменшилися у 2,2 рази – з 18,0 млрд євро (39,6 %) до 8,1 млрд євро (23,6 %), а продукції машинобудування – в 1,7 рази – з 7,4 млрд євро (16,3 %) до 4,3 млрд євро (12,5 %) [230].

Дослідження позитивних трендів українського експорту та структурних змін в економіці дало підставу авторитетному фінансово-економічному рейтингу банку ABN AMRO (Нідерланди) класифікувати Україну, як країну з перспективним ринком, яка здатна разом з Мексикою, В'єтнамом та Ганою наздогнати і випередити за динамікою економічного зростання країн членів БРІКС [246].

Здійснюються пілотні інвестиційні проекти, які за сприятливих умов можуть стати плацдармами нового етапу реального інвестування. Компанії «Фуджікура» (Японія, електротехніка), «Джон Дір» (США, машинобудування), «Каргіл», «Монсанто», «Суффле Груп» (США, Франція, агропромислове виробництво) увійшли в стадію контрактації та практичної реалізації інвестиційних проектів загальною заявленою сумою не менше 250 млн доларів, а Фонд Дж. Сороса придбав значний пакет акцій у провідної української ІТ-компанії «Циклум» [247].

Під впливом зовнішньої кон'юнктури і внутрішніх факторів розвитку, потреб вирішення актуальних завдань трансформації економіки відбувається переоцінка системи державного інвестиційного менеджменту. Стратегічними документами розвитку України та її регіонів декларується формування інноваційно орієнтованої економіки. Для

цього сформовано інвестиційну та інноваційну системи, які включають, зокрема, законодавчі, інституційні та інструментальні складові.

Однак кожна із цих систем на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях все ще є недостатньо збалансованою за інституційними, інструментами і механізмами стимулювання інвестицій та інновацій. В інструментах стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності акцент за інерцією робиться на прямій фінансовій підтримці за рахунок бюджетів різних рівнів, що в умовах дефіцитності бюджетів може ускладнювати реалізацію інвестиційних та інноваційних зрушень. **Загалом усі ці системи поки що не створять цілісної інноваційно орієнтованої моделі розвитку економіки та бізнесу.**

У підсумку основні фактори зовнішньої світогосподарської кон'юнктури створюють для національної економіки низку критичних обмежень у сфері сировинного експорту і торгівлі, стабільності валют, аутсорсингу технологій та виробничих потужностей.

Обсяги зовнішньої торгівлі найбільших економік світу, а також прямих іноземних інвестицій стагнують. З огляду на це, чекати на масштабні грошові вливання та масове відкриття нових, орієнтованих на експорт виробництв в Україні, яка перебуває у вирі жорстокої військово-політичної та економічної кризи поки що не доводиться. Водночас національна економіка переживає руйнування виробничого потенціалу, деградацію старої економічної моделі, відтік інвестицій та капіталу.

За цієї ситуації слід припинити збереження малоперспективної моделі міжнародної спеціалізації України як виробника і експортера сировинної та низько технологічної продукції, що веде до посилення ризиків залежності національної економіки від коливань зовнішньоекономічної кон'юнктури та економічної політики торговельних партнерів. Вважаємо за необхідне:

Δ Спрямувати акумульований всередині країни інвестиційний та технологічний ресурс на створення економічних платформ (індустріальних та наукових парків, технопарків, стартапів та бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, тощо), на базі яких могли б сформуватися галузі VI укладу економіки.

Δ На даному етапі зробити ставку на енергійне нарощування обсягів виробництва нескладної продукції та послуг, реальну ефективну зайнятість і збільшення як державного, так і приватного попиту у разі за рахунок порівняно простих галузей, на результати праці яких є запит на світовому ринку й реальні для українського бізнесу.

Δ Враховувати, що принаймні певний період найпрестижніші та найбільш високотехнологічні галузі можуть розвиватися лише у формі кооперації чи виконання підрядних робіт для замовників із позвинутих країн.

У реалізації відповідальної державної політики антикризового інвестиційного менеджменту та забезпечення економічної безпеки держави вважаємо пріоритетним та безальтернативним:

Δ Усунення розриву між реальними показниками економічного розвитку та завищеними очікуваннями суспільства, щодо рівня доходів та параметрів якості життя.

Δ Різке збільшення темпів і результативності реформ інвестиційно-інноваційного середовища, що може привернути увагу глобальних гри, посилення державних гарантій та спрощення митних і податкових процедур, ухвалення Інвестиційного Кодексу.

Δ Забезпечення нової, більш високої якості держави регулятора зовнішньоекономічної та інвестиційної сфери. З урахуванням військової агресії тільки наочна перевага ефективних і прозорих інституцій, ультранизьке податкове навантаження та інші внутрішні фактори зможуть привернути увагу інвесторів-нерезидентів.

Δ Цілеспрямоване і покрокове повернення до задовільних порогових значень інвестиційної та інноваційної безпеки, фінансування науково-технічних розробок, перш за все у пріоритетних галузях і сферах інвестування та експорту із всебічним урахуванням факторів зовнішньої кон'юнктури [248].

З огляду на вищезазначене вважаємо, що фактична переорієнтація української економіки, уваги іноземних інвесторів, та й вітчизняних підприємців, насамперед на АПК, енергозбереження чи ІТ-технології є закономірною, логічною і такою, що в середньостроковій перспективі може дати оптимальний ефект для бізнесу та країни в цілому.

4.3. Стимулювання інвестиційної активності зорієнтованої на інноваційне оновлення

На сучасному етапі розвитку економіка України суттєво поступається за продуктивністю від більшості країн світу, що обумовлено в першу чергу технологічною відсталістю практично усіх сфер економіки, особливо промисловості. Переважна більшість підприємств працюють на застарілих технологіях та виробничих потужностях. Відсутність умов та ресурсів для активної інвестиційної діяльності демотивують бізнес-середовище та кон-

Ви не досягнете успіху в інвестиціях, якщо не будете мислити незалежно. Ви маєте рацію або не праві не тому, що люди погоджуються або не погоджуються з вами. Ви маєте рацію тоді, коли спираєтесь на правильні факти чи аргументи.

(Уоррен Баффетт, один з найуспішніших та найбагатших американських інвесторів)